

30. Pro poperednii zvit Tymchasovoi slidchoi komisii Verkhovnoi Rady Ukrainy z pytan rozsliduvannia mozhlyvykh porushen zakonodavstva Ukrainy u sferi otrymannia, rozpodilu, transportuvannia, zberihannia, vykorystannia za tsilovym pryznachenniam humanitarnoi ta inshoi dopomohy, a takozh neefektyvnoho vykorystannia derzhavnoho maina, yake mozhe buty vykorystane dlia tymchasovoho rozmishchennia vnutrishno peremishchenykh osib ta zabezpechennia inshykh potreb derzhavy: Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 11.04.2023 № 3044-IX. Dodatok. 160 s. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3044-20#n14>

31. Kryminalnyi kodeks Ukrainy. *VVR*, 2001, № 25–26, st. 131; potochna red. vid 28.04.2023.

32. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia (statti 1–212–24) vid 07.12.1984 № 8073(1)-X. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainskoi RSR (VVR)*, 1984, Dodatok do № 51, st. 1122; potochna red., vid 14.04.2023.

33. Nezakonnij peretyn kordonu pid chas voiennoho stanu: yaka vidpovidalnist peredbachena (2023). *Fakty*. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20230116-nezakonnij-peretyn-kordonu-pid-chas-voyennogo-stanu-yaka-vidpovidalnist-peredbachena/> (accessed: 01.05.2023).

Матеріал надійшов до редакції 21.05.2023 р.

УДК 323.1:327

Галина Куц,

доктор політичних наук,

професор кафедри політології, соціології та культурології,

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,

kuts.niss@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-7263-1958

DOI 10.29038/2524-2679-2023-02-249-260

ПЕРИПЕТІЇ ФОРМУВАННЯ ІДЕЙ НАЦІОНАЛІЗМУ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

У статті здійснено аналіз перипетій становлення проблематики націоналізму в європейському політичному дискурсі. У політичній теорії прийнято виділяти дві традиції, які, оформившись протягом історії, стали відображати національну специфіку окремих європейських країн – англосаксонську та континентально-європейську. Загалом англосаксонська політична традиція сконцентрувалася навколо ідей правової держави,

інтернаціоналізму, вільної торгівлі, конституціоналізму. А наріжним каменем континентально-європейської політичної традиції стали проблеми націоналізму, національної консолідації, співвідношення демократії (що втілена в ідеї народного суверенітету) і лібералізму, а також проблеми відносин між громадянським суспільством та владою.

Відповідно, проблематику націоналізму більшою мірою висвітлено в концепціях теоретиків континентально-європейської традиції.

Нині більшість європейських країн прийнято означувати країнами ліберальної демократії. Становлення лібералізму, націоналізму й демократії відбувалося приблизно в один і той самий період. Відповідно, розглянуто перипетії відносин, з одного боку, між лібералізмом та демократією, а з іншого – між лібералізмом і націоналізмом. І дискурс націоналізму, і дискурс демократії певним чином сприяли активізації ліберальних ідей. Водночас лібералізм також потужно впливав на становлення націоналізму, забезпечивши його арсеналом ідеологічної критики, спрямованої на імперські режими.

Аргументовано, що національні ідентичності спроможні мобілізувати та підтримувати міцні спільноти. У політичному контексті національна ідентичність – це головний засіб для легітимації громадського порядку й солідарності (Е. Сміт).

Зазначено, згідно з поглядами Е. Томпсон, що націоналізм – це не лише явище сучасної епохи, але й перспективний тренд майбутньої епохи. Адже глобалізація не здатна нівелювати потужні інтенції унікальності певних національних культур. Навпаки, за умов ефективного брендування вони набувають розвитку, викликаючи цікавість інших через свою незвичність.

Ключові слова: націоналізм; національна ідентичність; англосаксонська політична традиція; континентально-європейська політична традиція; демократія; лібералізм; Європа.

Halyna Kuts,

H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University,

ORCID ID: 0000-0002-7263-1958

THE SINUOSITIES OF NATIONALISM IDEAS FORMATION IN THE EUROPEAN POLITICAL DISCOURSE

The article is devoted to the analysis of formation sinuosities of nationalism problems in the European political discourse. In political theory it is accepted to distinguish two traditions which, having been drawn up during history, began to reflect the national specificity of some European countries: Anglo-Saxon and continental-European. In general, the Anglo-Saxon political tradition was con-

centrated around the ideas of the rule of law, internationalism, free trade, and constitutionalism. And the cornerstone of the continental-European political tradition were the problems of nationalism, national consolidation, the ratio of democracy (which is embodied in the idea of popular sovereignty) and liberalism, as well as the problems of the relationship between civil society and government. Accordingly, the issue of nationalism has largely found its coverage in the concepts of theorists of the continental European tradition.

Nowadays, it is customary to label most European countries as countries of liberal democracy. The formation of liberalism, nationalism and democracy took place in approximately the same period. Accordingly, the vicissitudes of the relationship between liberalism and democracy, on the one hand, and between liberalism and nationalism, on the other hand, were examined. Both the discourse of nationalism and the discourse of democracy in a certain way contributed to the activation of liberal ideas. At the same time, liberalism also exerted a powerful influence on the formation of nationalism, providing it with an arsenal of ideological criticism directed at imperial regimes.

It is argued that national identities are capable of mobilizing and sustaining strong communities. In a political context, national identity is the main means of legitimizing public order and solidarity (A. D. Smith).

It is noted that, according to E. M. Thompson, nationalism is not only a phenomenon of the modern era but also a promising trend of the future era. After all, globalization is not capable of levelling the powerful intentions of the uniqueness of certain national cultures. On the contrary, under the conditions of effective branding, they develop, attracting the interest of others due to their unusualness.

Key words: nationalism, national identity, the Anglo-Saxon political tradition, continental European political tradition, democracy, liberalism, Europe.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Актуальність виявлення специфіки формування націоналізму в європейському політичному дискурсі зумовлена насамперед тим, що в політико-правовому оформленні сучасного політичного ландшафту європейських країн вагоме значення мають ключові ідеї доктрини націоналізму.

У політичній теорії прийнято виділяти дві концептуальні традиції, які стали відображати національну специфіку окремих європейських країн: англосаксонську та континентально-європейську. Ідеї націоналізму переважно формувалися в лоні континентально-європейського політичного дискурсу.

Сьогодні більшість європейських країн – це країни ліберальної демократії. Приблизно в один і той самий період відбувалося становлення

націоналізму, демократії, лібералізму, що потребує розгляду перипетій відносин, з одного боку, між лібералізмом та демократією, а з іншого – між лібералізмом і націоналізмом. Окрім того, координати протистояння націоналізму означувалися дискурсивними рамками категорій «імперія» – «нація».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику націоналізму, аналіз детермінант його формування, проблему узгодження базових цінностей націоналізму, демократії та лібералізму висвітлено в багатьох західних теоретиків із різних сфер соціально-гуманітарного знання (Б. Андерсон, І. Валлерстайн, Ф. Гаск, Е. Гелнер, М. Гібернау, В. Кимлічка, Дж. Ст. Мілль, Е. Сміт, А. де Токвіль, Е. Томпсон, Ф. Фукуяма, М. Фуше, К. Хюбнер й ін.).

У західному політичному дискурсі оформилися дві політичні традиції, у контексті яких аналізуються й сучасні політичні процеси: англосаксонська (Дж. Локк, Д. Рікардо, А. Сміт, Д. Юм та ін.) і континентально-європейська (Ф. Гізо, Б. Констан та ін.). Власне, проблематику націоналізму більше висвітлено в межах континентально-європейського політичного дискурсу.

Водночас у вітчизняному політичному дискурсі недостатньо розкрито питання кореляції базових ідей націоналізму, демократії, лібералізму, які в сукупності детермінували формування сучасного політичного ландшафту європейських ліберально-демократичних країн. Означена проблема вельми актуальна, зважаючи на євроінтеграційні прагнення України.

Мета статті – виявлення перипетій формування ідей націоналізму в європейському політичному дискурсі.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У політичній теорії прийнято виділяти дві традиції, які, оформившись протягом історії, стали відображати національну специфіку окремих європейських країн (англосаксонська та континентально-європейська). Поштовхом для появи обох варіантів політичного дискурсу стали Американська й Велика французька революції. Як зазначав М. Фуше, у тогочасній політичній географії «розрізняли дві зони громадського співіснування між ліберальною Європою, моделлю якої були Великобританія, та Європою консервативних монархій» [10, с. 35]. Спочатку з'явилася англосаксонська традиція політичного дискурсу. Згодом ці ідеї, будучи запозиченими в континентальній Європі,

трансформувалися та стали основою континентально-європейської традиції.

Для англосаксонської традиції політичного дискурсу вельми важливим стало акцентування пріоритетності еволюційного розвитку, у поступі якого вирішальну роль відіграють спонтанні чинники. Центральною ідеєю англосаксонської традиції стала ідея свободи індивіда в межах закону, яку висвітлювали в різноманітних контекстах як філософи, так і економісти (Дж. Локк, Д. Рікардо, А. Сміт, Д. Юм й ін.). Відповідно, експлікуючи поняття свободи, теоретики найчастіше мали на увазі забезпечення інтересів індивіда засобами закону.

Важливим є той факт, що на англосаксонській традиції політичного дискурсу «ґрунтується американська система врядування. У чистій формі її репрезентовано в Сполучених Штатах, але не радикалізмом Джеферсона й не консерватизмом Гамільтона чи навіть Джона Адамса, а ідеями Джеймса Медісона, «батька Конституції» [2, с. 78]. Саме тому стосовно характеристики політичної організації суспільного устрою США, який ґрунтується на ідеях англосаксонської версії лібералізму, прийнято вживати термін «медісонівська демократія».

Континентально-європейська політична традиція з'явилася як інтерпретація англосаксонського варіанта. Трансформація проявилася у скептичному ставленні до впливу спонтанних чинників на суспільно-політичне буття та в превалюванні конструктивістського раціоналізму стосовно поглядів на траєкторію суспільного розвитку. Вважалося, що завдяки всесильності людського розуму можна побудувати оптимальний суспільний устрій. Континентально-європейська політична традиція певним чином відображала духовну традицію, прагнучи позбутись ірраціоналізму в суспільному житті та виступаючи проти засилля абсолютистської монархії.

Стосовно сутності континентально-європейської традиції потрібно зазначити, що її специфіка була зумовлена раціоналізмом Французької революції. На думку Ф. Гаєка, значна частина континентальних лібералів «керувалася більшою мірою бажанням нав'язати світові якийсь надуманий раціональний узірець, аніж створити умови для вільного зростання» [2, с. 76]. Щодо розуміння поняття свободи зазначимо, що континентальні мислителі, на відміну від теоретиків англосаксонської традиції, вважали більш важливою свободу певної соціальної групи, але аж ніяк не свободу індивіда.

У теоретичних розробках політичного дискурсу континентальної Європи, на відміну від англосаксонської традиції, важко виокремити

якесь спільне (притаманне всім концепціям) ядро. Якщо англійська політична традиція була переважно сконцентрована навколо ідеї правої держави, інтернаціоналізму, вільної торгівлі, конституціоналізму, то наріжним каменем французького політичного дискурсу стали проблеми націоналізму, національної консолідації, співвідношення демократії (що втілена в ідеї народного суверенітету) й лібералізму, а також проблеми відносин між громадянським суспільством та владою.

Отже, проблематику націоналізму більшою мірою висвітлено в концепціях теоретиків континентально-європейської традиції.

На думку Б. Андерсона, у координатах дискурсу націоналізму став означуватися новий спосіб уявлення спільноти як окремого цілого, витіснивши з пріоритетних позицій попередній – релігійний – спосіб уявлення спільнот. Нація – це уявлена політична спільнота, причому уявлена як генетично обмежена й суверенна. «Вона уявлена тому, що представники навіть найменшої нації ніколи не знатимуть більшості зі своїх співвітчизників, не зустрічатимуть і навіть не чутимуть нічого про них, і все ж в уяві кожного житиме образ їх співпричетності» [1, с. 22]. Такий спосіб уявлення з'явився, за мірками історії, зовсім недавно (усього лише якихось двісті років тому). Утім, відносна «молодість» націоналізму не завадила йому здійснити своєрідний зсув у суспільному мисленні, призвівши до парадоксальних переконань, за якими кожна сучасна людина щиро вірить, нібито вона народжується з певною національністю так само, як і з певною статтю [1, с. 21].

Нині більшість європейських країн прийнято означувати країнами ліберальної демократії. Відповідно, цікавим в такому контексті є становлення відносин, з одного боку, лібералізму з демократією, а з іншого – лібералізму з націоналізмом. Адже і дискурс націоналізму, і дискурс демократії певним чином сприяли активізації ліберальних ідей. Крім того, становлення лібералізму, націоналізму й демократії відбувалося приблизно в один і той самий період. Водночас лібералізм, зі свого боку, також потужно впливав на становлення націоналізму, «забезпечивши, передусім, арсенал ідеологічної критики, спрямованої на імперські й старі режими [anciens régimes]» [1, с. 89].

Сьогодні спостерігаємо кореляцію базових ідей, як лібералізму та націоналізму, так і лібералізму й демократії. Утім, одразу після Великої французької революції в європейській суспільній думці простежували протистояння між ними. Крім того, лібералізм продовжував підтримувати активну ідеологічну лінію оборони проти консерватизму. Особливо жорстко лібералізму протистояла демократія.

Початкове протистояння лібералізму, який відстоював монархічний устрій, із націоналізмом, що сприяв появі ідеї держави-нації, не в останню чергу було зумовлене кореляцією ідей націоналізму й демократії. Власне кажучи, політичний лібералізм класичного періоду в континентальній Європі характеризувався тим, що одночасно виступав проти абсолютизму королів, проти демократії та проти суверенітету народу. Утім, демократи, котрі запозичили ідею свободи з древніх Афін, на противагу лібералам, подружилися з ідеєю нації-держави. Незважаючи на те, що коріння демократії сягає античних Афін, ця ідея є доволі новою. Вона посіла помітне місце в європейській суспільно-політичній думці лише в середині ХІХ ст. після публікацій робіт Джорджа Грота (автора історії Греції), які почали виходити в 1846 р. [10, с. 27]. Ці роботи надихнули молодих демократів обґрунтуванням того, що коріння європейської цивілізації потрібно шукати не в християнській спорідненості, але на п'ять століть глибше – у демократичному досвіді Афін. Відповідно, сповідуючи демократичні принципи, демократи виступали проти монархічного устрою й «трудилися в ім'я Європи, заснованої не на рівновазі монархічних сил, а на федерації вільних націй» [10, с. 35].

Урешті, у ХІХ ст. проблема узгодження базових цінностей лібералізму та демократії [4], з одного боку, і націоналізму з лібералізмом – з іншого – посіла центральне місце в концепціях тогочасних мислителів (лорд Актон, Дж. Ст. Мілль, А. де Токвіль та ін.).

Перші національні держави, з'явившись на уламках християнства, були єдиними в прагненні звільнитися від імперій. Тобто нація виникла не лише в результаті витіснення з пріоритетних позицій релігійного способу уявлення спільнот, але й вона з'явилася на противагу імперіям. На думку М. Фуше, «нація народилася в просторі стабільності життєвого укладу селянства й висловлює конфігурацію, де збігаються земля, мова та народ, відокремлену від інших межами так само, як заповідна власність селянина, його поле. Якщо імперія являє собою складну сукупність спільнот, то нація єдина й ґрунтується на згоді вільних громадян» [10, с. 50].

Відповідно, лібералізм та націоналізм на початку свого виникнення демонстрували різноманітні траєкторії розвитку, які майже не перетиналися між собою. Координати протистояння націоналізму означувалися дискурсивними рамками категорій «імперія» – «нація», тоді як для лібералізму ці координати означувалися категоріями «місто» – «село».

Антагонізм між лібералізмом та націоналізмом зумовлювався ще й тією обставиною, що тогочасний лібералізм утілював прагнення

свободи певної соціальної верстви – класу власників (буржуазії), які сприяли становленню лібералізму як транснаціонального феномену [5]. Відрізняючись космополітизмом, цей клас власників ігнорував інтереси спільнот, стосовно яких національний фактор відігравав далеко не останню роль.

Протистояння між лібералізмом і націоналізмом продовжувалося й у ХХ ст. Стало вважатися, що «потребує уточнення, чи, радше, певного переосмислення, ліберально-індивідуалістичний (за західною традицією) підхід до прав особи, коли вся увага зосереджена на індивіді, а право певних спільнот (соціальних, національних, політичних) залишаються в тіні» [7, с. 35]. Навіть повоєнний лібералізм, зазначав В. Кимлічка, ігнорував проблеми етнічних меншин, відкидаючи саму ідею про те, «що окремим етнічним та національним групам потрібно надати постійну політичну ідентичність або конституційний статус» [3, с. 19]. Більше того, ліберали вважали, що під час забезпечення захисту прав окремої особи «відпадає потреба у подальшому захисті членів окремих етнічних або національних меншин» [3, с. 17]. Лише в другій половині ХХ ст. з'являється концепція мультикультуралізму, яка певним чином узгоджує позиції лібералізму й націоналізму.

Національні ідентичності здатні мобілізувати та підтримувати міцні спільноти [6]. Національна ідентичність доволі часто привласнює інші типи колективних ідентичностей (класові, релігійні, етнічні), що пов'язано з її багатовимірністю. На думку Е. Сміта, завдяки багатовимірності «національна ідентичність стає такою гнучкою, неподатливою силою в сучасному житті й у політиці та може ефективно поєднуватися з іншими могутніми ідеологіями й рухами, не втрачаючи власного характеру» [8, с. 25].

Е. Сміт виділяв зовнішні та внутрішні функції національної ідентичності. До зовнішніх функцій належать територіальні, економічні й політичні функції. Адже саме нації забезпечують контроль над територіальними ресурсами, економічними ресурсами тощо. «Визначаючи членство, кордони та ресурси, національна ідентичність дає можливість раціонально обґрунтувати ідеали національної автаркії» [8, с. 25]. Із політичного погляду, найвагомішою політичною функцією національної ідентичності є легітимація наявних у країні юридичних інституцій із єдиними юридичними правами й обов'язками, які визначають пріоритетні цінності та характер нації. Тобто в політичному контексті національна ідентичність – це головний засіб для легітимації громадського порядку й солідарності.

Внутрішні функції, які виконує національна ідентичність, – це згуртування індивідів у спільноту, чому сприяє стандартизована державна система масової освіти. «Нація покликана також розвивати соціальні зв'язки між індивідами та класами, створюючи набір спільних вартостей, символів і традицій» [8, с. 26]. У формуванні національної ідентичності важливого значення набуває використання символів (прапори, монети, гімни, пам'ятники, церемонії), що нагадує про спільну культурну спадщину й культурну спорідненість і скріплює чуття спільної ідентичності.

На думку Е. Томпсон, основою національної ідентичності є певний набір міфів, формування яких для кожної нації мало власну специфіку. Найчастіше такий набір міфів створювався певною елітарною групою, оскільки освіченість у давні часи була привілеєм небагатьох членів вищої касты. Згодом масова освіта, як і розвиток технологій, сприяла широкому впровадженню означених міфів у сучасне суспільство. Утім, вони не стали визначальними в цьому процесі для імперій. «Марність спроб прискореного формування націй, таких як югославська, радянська, чехословацька, пояснюється браком набору символів, який би міг стати спільним для цих несправжніх таксономних груп» [9, с. 30]. Імперії були неспроможні забезпечити лояльність колонізованих народів через відсутність у них спільних моделей пам'яті. Для того щоб сформувати спільний набір символів, потужна група митців-літераторів тривалий час повинна впроваджувати спільні національні міфи засобами літератури, мистецтва тощо. Ще однією, досить вагомою, умовою для впровадження спільних міфів у суспільну свідомість є наявність вільного часу в групі людей, що формує міфи. Адже, наприклад, у доіндустріальну епоху люди не мали ні достатньої психологічної свободи, ні вільного часу, щоб створювати націю. Тому націоналізм – за історичними мірками – з'явився досить пізно (усього лише два століття тому).

Отже, націоналізм – це не лише явище сучасної епохи, але й перспективний тренд майбутньої епохи. Саме тому в останні десятиліття з'явилося так багато нових націй, як вважає Е. Томпсон.

Схожі ідеї можна виявити в концепції К. Хюбнера. На його думку, нівелювання національного відбувається через інтернаціоналізацію торгівлі. Водночас, якщо індустрії певної країни притаманне щось унікальне та індивідуальне, то процеси глобалізації приносять їй користь. Як приклад, К. Хюбнер наводив індустрію моди Франції й Італії [11, с. 376]. Тобто глобалізація не здатна нівелювати потужні інтенції унікальності певних національних культур. Навпаки, за умов ефективного брендування, вони набувають розвитку, викликаючи цікавість інших через свою незвичність.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Констатовано, що в політичній теорії прийнято виділяти дві традиції, які, оформившись протягом історії, стали відображати національну специфіку окремих європейських країн (англосаксонська та континентально-європейська). Загалом англосаксонську політичну традицію сконцентровано навколо ідей правової держави, інтернаціоналізму, вільної торгівлі, конституціоналізму. А наріжним каменем континентально-європейської політичної традиції стали проблеми націоналізму, національної консолідації, співвідношення демократії (що втілена в ідеї народного суверенітету) й лібералізму, а також проблеми відносин між громадянським суспільством та владою.

Для англосаксонської традиції політичного дискурсу вельми важливим стало акцентування пріоритетності еволюційного розвитку, у поступі якого вирішальну роль відіграють спонтанні чинники. Центральною ідеєю англосаксонської традиції стала ідея свободи індивіда в межах закону. Континентально-європейській політичній традиції притаманне скептичне ставлення до впливу спонтанних чинників на суспільно-політичне буття та превалювання конструктивістського раціоналізму стосовно поглядів на траєкторію суспільного розвитку. Вважалося, що завдяки всесильності людського розуму можна побудувати оптимальний суспільний устрій. Щодо розуміння поняття свободи континентальні мислителі, на відміну від теоретиків англосаксонської традиції, вважали більш важливою свободу певної соціальної групи, але аж ніяк не свободу індивіда.

Відповідно, проблематику націоналізму більшою мірою висвітлено в концепціях теоретиків континентально-європейської традиції.

Нині більшість європейських країн прийнято означувати країнами ліберальної демократії. Становлення лібералізму, націоналізму й демократії відбувалося приблизно в один і той самий період. Відповідно, розглянуто перипетії відносин, з одного боку, між лібералізмом та демократією, а з іншого – між лібералізмом і націоналізмом. І дискурс націоналізму, і дискурс демократії певним чином сприяли активізації ліберальних ідей. Водночас лібералізм також потужно впливав на становлення націоналізму, забезпечивши його арсеналом ідеологічної критики, спрямованої на імперські режими.

Аргументовано, що національні ідентичності здатні мобілізувати й підтримувати міцні спільноти. У політичному контексті національна ідентичність – це головний засіб для легітимації громадського порядку та солідарності (Е. Сміт).

Зазначено? згідно з думкою Е. Томпсон, що націоналізм – це не лише явище сучасної епохи, але й перспективний тренд майбутньої епохи. Адже глобалізація не здатна нівелювати потужні інтенції унікальності певних національних культур. Навпаки, за умов ефективного брендування вони набувають розвитку, викликаючи цікавість інших через свою незвичність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андерсон, Б. (2001). Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму: [пер. з англ.]. Київ: Критика, 272 с.
2. Гаск, Ф. А. фон. (1998). Чому я не консерватор. [пер. з англ.]. *Консерватизм: [антологія / упорядники: О. Проценко, В. Лісовий]*. Київ: Смолоскип, 598 с., с. 65–81.
3. Кимлічка, В. (2001). Лібералізм і права меншин: [пер. з англ.]. Харків: Центр освітніх ініціатив, 176 с.
4. Куц, Г. М. (2007). Лібералізм і демократія: перипетії співіснування. *Віче*, № 12, спецвипуск, с. 17–20.
5. Куц, Г. М. (2007). Проблематика ідентичності в ліберальному контексті. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Питання політології*. Харків, № 785, вип. 10, с. 79–85.
6. Лісничий, В. В., Куць, О. М., Куц, Ю. О. (2002). Етнонаціональні чинники державотворення. Харків: Вид-во ХарРІДУ УАДУ «Магістр», 180 с.
7. Римаренко, С. Ю. (2007). Індивідуальні і колективні права: компаративний аналіз. *Університетські наукові записки*, № 2 (22), с. 35–46.
8. Сміт, Е. Д. (1994). Національна ідентичність: [пер. з англ.]. Київ: Основи, 224 с.
9. Томпсон, Е. М. (2006). Трубадури імперії: російська література і колоніалізм / [пер. з англ.]. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 368 с.
10. Фуше, М. (1999). Европейская республика. Исторические и географические контуры: [пер. с фр.]. Москва: Междунар. отношения, 168 с.
11. Хюбнер, К. (2001). Нация: от забвения к возрождению: [пер. с нем.]. Москва: Канон+, 400 с.

REFERENCES

1. Anderson, B. (2001). Uyavleni spilnoty. Mirkuvannya shchodo pokhodzhennya i poshyrennya natsionalizmu: [per. z anhl.]. Kyuiv: Krytyka, 272 p.
2. Hayek, F. A. fon. (1998). Chomu ya ne konservator: [per. z anhl.]. *Konservatyzm: [antolohiya / uporyad: O. Protsenko, V. Lisovyy]*. Kyuiv: Smoloskyp, 598 p, p. 65–81.
3. Kymlichka, V. (2001). Liberalizm i prava menshyn: [per. z anhl.]. Kharkiv: Tsentр Osvitnikh Initsiatyv, 176 p.
4. Kuts, H. M. (2007). Liberalizm i demokratiya: perypetiyi spivisnuvannya. *Viche*, № 12, spetsvypusk, p. 17–20.
5. Kuts, H. M. (2007). Problematyka identychnosti v liberalnomu konteksti. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriya: Pytannya politolohiyi*. Kharkiv, № 785, vyp. 10, p. 79–85.
6. Lisnychyu, V. V., Kuts, O. M., Kuts, Y. O. (2002). Etnonatsionalni chynnyky derzhavotvorennya. Kharkiv: Vyd-vo KharRIDU UADU «Mahistr», 180 p.

7. Rymarenko, S. Y. (2007). Indyvidualni i kolektyvni prava: komparatyvnyy analiz. *Universytetski naukovi zapysky*, № 2 (22), p. 35–46.
8. Smit, E. D. (1994). *Natsionalna identychnist*: [per. z anhl.]. Kyiv: Osnovy, 224 p.
9. Tompson, E. M. (2006). *Trubadury imperiyi: rosiyska literatura i kolonializm*: [per. z anhl.]. Kyiv: Vyd-vo Solomiyi Pavlychko «Osnovy», 368 p.
10. Fusher, M. (1999). *Yevropeyskaya respublika. Istoricheskiye i geograficheskiye kontury* / [per. s fr.]. Moskva: Mezhdunarodnyye otnosheniya, 168 p.
11. Khyubner, K. (2001). *Natsiya: ot zabveniya k vozrozhdeniyu*: [per. s nem.]. Moskva: Kanon+, 400 p.

Матеріал надійшов до редакції 11.05.2023 р.

УДК 327:061.16С

Віктор Міщук,

аспірант ОНП «Міжнародні відносини і стратегічні комунікації
України та ЄС»,

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

wikto2491@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-6047-0360

DOI 10.29038/2524-2679-2023-02-260-275

ВПЛИВ НАЦІОНАЛЬНИХ ЧИННИКІВ НА ФОРМУВАННЯ СУБРЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЄВРОПИ

У статті розглянуто тему ролі національних факторів у міжнародній субрегіональній політиці держав Вишеградської четвірки. Досліджено основні геополітичні стратегії країн Центральної Європи – атлантизм та європейський континенталізм. Проаналізовано підходи до втілення цих стратегій – інтернаціоналізм й автономізм. Акцентовано увагу на змінній ролі національних факторів та їх впливу на зовнішню політику субрегіону. Зокрема, виокремлено основні етапи співпраці у Вишеградській четвірці та простежено зміну динаміки впливу національних факторів на субрегіональну співпрацю в державах Центральної Європи. Досліджено значення зміни стратегії міжнародної політики держав ЦЄ на регіональні європейські міжнародні відносини.